

2014: een 1001-soortenjaar tussen Lek en Linge

Avonturen van twee omni-beginners Hans Kunstman en Jurgen Geven

door Hans Kunstman

Van verleiding naar idee en voorbereiding

Het was een bijenorchis (foto onderste rij, tweede van links) die ons tackelde toen we op 2 juni 2013 in het kader van het Big (birding) Year in het Tichelterrein bij Buren op 'vogeljacht' waren en hem daarbij bijna vertrapten. Deze beauty verleidde ons ter plekke. Er is zoveel meer moois te zien tussen Lek en Linge dan alleen vogels, leek hij ons duidelijk te maken. Geïnspireerd door deze prachtige ontmoeting besloten wij - Jurgen Geven en Hans Kunstman - daags daarna om van 2014 een 1001-soortenjaar tussen Lek en Linge te maken.

Halverwege 2013 zijn we ook al een beetje met een try-out begonnen. Want vogelen konden we dan wel een beetje, maar hoe vlinder of libel je nu eigenlijk; wat doe je als je korstmoss of aan het zweefvliegen ben? En dat alle soortgroepen ook echt 'werk'woorden zijn, ontdekten we al gauw. Alle soortgroepen vergen een eigen scanwijze van de omgeving. Je kunt bijvoorbeeld bijna niet vlinderen en zweefvliegen tegelijk. Als je vlinders zoekt loop je nog rustig door het landschap, maar bij zweefvliegen en ander kleiner spul sta je vaak gewoon stil op een gunstige zonnige plek of loopt je schuifelend een uur lang dezelfde dertig meter berm heen en weer. De eerste try-outmaanden maakten ons ook duidelijk dat we heel veel hulp nodig zouden hebben bij het determineren van al het moois dat we zagen. Ondanks dat we voor een viercijferig bedrag aan boeken hadden aangeschaft, vertrouwden we onszelf voor geen cent. Daarom hebben we besloten om al onze waarnemingen met foto's op Waarneming.nl te plaatsen.

Het verwerken van onze waarnemingsfoto's bleek in de praktijk even veel tijd te kosten als de tijd die we in het veld doorbrachten. De troost voor deze noeste, vaak avondlijke arbeid was wel dat onze waarnemingen ook waardevol konden zijn voor andere waarnemers. Wij profiteerden immers ook van onze voorgangers op voor ons vreemde terreinen. Als voorbeeld noem en roem ik de paddenstoelenwaarnemingen van Wim Rubers tussen de jaren 2005 en 2011. Zijn waarnemingen waren voor ons soms inspiratie om een bepaald gebied te bezoeken, maar soms ook een bevestiging van wat wij op een bepaalde tijd en plaats gezien dachten te hebben.

In de haast, ik bedoel de beperkte tijd die we hadden, hebben we bijna altijd de minimale gegevens die Waarneming.nl van ons vraagt ingevoerd. Behulpzame kenners op het forum van Waarneming.nl spoorden ons echter aan ook aanvullende gegevens in te voeren, zoals bijvoorbeeld broedcode, waardplant/substraat, habitat, stadium. Dat maakt in veel gevallen niet alleen de determinatie gemakkelijker, maar maakt de waarneming ook nog geschikter om te betrekken in citizen's science onderzoeksprojecten.

Jurgen Geven en schrijver dezes hebben een groot deel van 2014 samen opgetrokken. Omdat we onze waarnemingen apart invoerden en indrukken, beschouwingen en voorzichtige conclusies daarover van mij persoonlijk zijn, zal ik in het vervolg van dit artikel afwisselend ik en wij gebruiken.

Cijfers en feiten

Dankzij de fantastische database die Waarneming.nl herbergt en de bijna onbeperkte mogelijkheden voor selecties, kan ik hiernaast zowel de bezochte gebieden als de waargenomen soorten per groep exact presenteren.

Bezochte gebieden en waargenomen soorten:

Gebied	Soorten	Bezoeken
1 Culemborg - Steenwaard	224	41
2 Culemborg	190	73
3 Tricht - De Regulieren	187	37
4 Buren (Gld.) - Tichelgaten	172	48
5 Beesd - Lage Veld	161	34
6 Culemborg - Polder Redichem	138	46
7 Wijk bij Duurstede - Bosscherwaarden	136	22
8 Beesd - Mariënwaard	118	28
9 Beesd - Landgoed Mariënwaardt	105	25
10 Culemborg - Lanxmeer en Vretstrool	95	24
11 Culemborg - De Waai e.o.	80	17
12 Culemborg - Redichemsche Waard	71	18
13 Culemborg - Eva Lanxmeer	59	21
14 Culemborg - De Zump	42	9
15 Beusichem - De Meent	39	13
16 Buren (Gld.)	38	18
17 Beusichem - Beusichemse Veld	28	11
18 Culemborg - Terweijde	24	17
19 Beusichem - Beusichemse Waard	22	18
20 Culemborg - Baarsemwaard	22	10
21 Culemborg - Gollberdingerwaard	20	6
22 Culemborg - De Hond	18	13
23 Culemborg - Rietveld & Lange en Korte Aventura	17	7
24 Culemborg - Lazeruswaard	15	10
25 Acquoy	14	8
26 Acquoy - Lappenheide	13	7
27 Buren (Gld.) - Assche Wetering	13	3
28 Lek - Culemborg	13	11
29 Culemborg - Centrum	13	11
30 Tricht - Lage Veld	10	5
31 A2 - Zijdeveld tot Beesd	7	2
32 Buren (Gld.) - Hennisdijk noord e.o.	7	5
33 Culemborg - Voorkoop	7	3
34 Culemborg - Caetshage	6	4
35 Culemborg - Spoor e.o.	6	3
36 Culemborg - Paveijen	6	4
37 Beusichem - Molenkampen	5	4
38 Culemborg - Prijsseweg	5	6
39 Culemborg - Industrierrein Paveijen	5	3
40 Culemborg - Buitenwaard	5	5
41 Beesd - Polder over den Graaf	4	3
42 Culemborg - Parijsch	4	3
43 Deil - Linge en oeverlanden	4	2
44 Culemborg - Ringelpoel e.o.	4	3
45 Beesd - Beesdsche Lage Veld	3	2
46 Lek - Culemborg tot Wijk bij Duurstede	2	2
47 Beusichem	2	1
48 Acquoy - Acquisemeer	2	2
49 Beesd - Beesdsche Hooge Veld	2	2
50 Buren (Gld.) - Plantsoen	2	2
51 Buren (Gld.) - Rijswijksche Veld	2	2
52 Culemborg - Polder Culemborg	2	2

Soortgroepen	Aantallen
Vogels	119
Zoogdieren	12
Reptielen en amfibieën	6
Dagvlinders	23
Nachtvlinders	121
Libellen	24
Vissen	10
Sprinkhanen en krekels	7
Bijen, wespen en mieren	35
Vliegen en muggen	76
Kevers	41
Wantsen, cicaden en plantenluizen	31
Insecten (overig)	9
Geleedpotigen	27
Weekdieren en ongewervelden	13
Planten	327
Algen, wieren	0
Mossen en korstmossen	43
Paddenstoelen	156
Totaal aantal soorten	1080

Ik heb in 2014 totaal 2241 waarnemingen geplaatst met 3686 foto's.

Apparatuur

We gebruikten tijdens dit 1001-soortenjaar gewone verrekijkers, telescopen, loupes, spiegeltjes, zakmessen en onze camera's.

Zonder onze allround compactcamera's, Canon Powershot SX50, later SX60 HS (16 MP, 65 keer optische zoom en macro vanaf 0 cm instelbaar) hadden we niet eens de helft van onze waarnemingen kunnen determineren. Je hebt met zo'n toestel praktisch een kijkbereik van een 10X verrekijker tot aan een 10X keer loep, waarbij je de beelden dan ook nog eens rustig 'bevoren en uit de wind' thuis kunt bekijken. Overigens beschouwen we onszelf als 'bewijsplaatjesmakers' en geen fotografen.

Voor ons waren deze fototoestellen dus eigenlijk dus onmisbaar in het veld. Hoe deden die Heimans en Thijsse dat in hun tijd?

We gebruikten geen microscopen voor gevangen of meegenomen materiaal, hetgeen ons minstens 50 soorten heeft gekost. We hadden hiervoor gewoon geen tijd. Geen microscopisch onderzoek betekent dat een aantal soorten slechts tot de familienaam of groep kon worden gedetermineerd.

Veel spinnen (o.a. wolfsspinnen), maar ook kevertjes, paddenstoelen, sommige slakken zijn slechts met zekerheid te determineren door microscopisch onderzoek. Voor sommige van deze soorten bleef de naam dan ook beperkt tot de familie, bijvoorbeeld 'wolfspin spec.' of de mogelijke twee of meer soorten: krulhaar/rode kelkzwam.

Wilgenwesplinder, Steenwaard

De waarnemingen

Hierna zal ik per soortgroep kort onze ervaringen, opvallende soorten en favoriete gebiedjes beschrijven.

Vogels: 119 soorten

Misschien dat ik niet helemaal kan volhouden dat ik een beginnend vogelaar ben. Ik doe het tenslotte al wat jaartjes en weet van vrij veel soorten bijna zeker waar ik ze kan aantreffen in ons werkgebied gedurende het jaar. Maar alles wat je aan vogels ziet op de foto zetten is een grote uitdaging. Hoog overzwevende rode wouwen en velduilen, voorbijflitsende sperwers, luid roepende bosuilen en vooral vele kleine zangertjes houden niet van poseren. Dat betekent dat we heel wat soorten wel hebben waargenomen, kort gezien of duidelijk gehoord, die we niet hebben meegeteld, trouw aan ons principe 'alles met foto op Waarneming.nl'. Wat heerlijk trouwens dat onze nieuwste aanwinst, de Cetti's zanger, de hele dag luid vocaal is en ook zo'n heel duidelijk onderscheidend riedeltje heeft. Voor het overige is het wel de 'piece de resistance' van de camera-angst.

Maar naast de 'gewone' soorten zijn er ook een paar trofeetjes te melden: de kraanvogels die op Domtorenhogte overkwamen in de Regulieren met net gunstig licht, en de kleine bonte specht in het Beesdse Lage Veld, sowieso al een zelden goed waargenomen soort, die even net boven me ging roffelen. Wat poseren betreft, kan de slechtvalk het beter, op onze spoorbrug over de Lek. Maar daar moest mijn camera wel alle zoom voor uit de body halen.

Zilverplevier (links) en tureluur, Lappenheide

Misschien wel het beste vogelgebied bij Culemborg is de uiterwaard bij Everdingen. Deze grote waadplas trekt heel veel doortrekkende steltlopers maar ook kustvogels aan. Vanuit het hele land komen vogelaars daarnaartoe. Omdat dit niet tot het werkgebied van de NVWC behoort, hebben wij het toch links laten liggen. Next best was de Lappenheide bij Acquoy, één van onze favoriete gebiedjes. Het laat zich het best te beschrijven als 'drie ondergelopen voetbalvelden', maar het is toch al jarenlang aantrekkelijk voor kluten en kleine plevieren om er te broeden. Daar zagen we ook soorten als zilverplevier, kleine strandloper en Temminck's strandloper. Voor mij toch nog hele bijzondere soorten in het binnenland.

Hebben we alleen genoten van de zeldzamere soorten? Zeker niet! In Buren hoorden we een voor ons beiden onbekend vogelgezang. Zo bijzonder dat we al dachten aan één of andere exoot die ontsnapt was. We luisterden, vergeleken met alle vogelzangen die we vanuit onze smartphones konden horen, maar kwamen er niet uit. Uiteindelijk konden we hem vinden helemaal hoog in de boom verstopt achter heel veel takken. Met de herkenning wisten we gelijk weer wat een fantastische imitator,

improvisator een gewone spreeuw kan zijn!

Het futenpaar dat in de plas bij Bosscherwaarden hun kroost verzorgde was sowieso aandoenlijk. Een van de ouders kwam steeds met kleine visjes aan die het zorgvuldig voerde aan de jongen die op de rug van de andere ouderfuut zaten. Prachtig was het om te zien wat een week later gebeurde. Eén jong zat nog op de rug en drie andere zwommen dicht tegen de fuut aan. De kostwinner kwam ook nu aanzwemmen maar bood een halfdood visje op twee meter van de jonge fuutjes aan. Hij sloeg ermee op het water en lokte ze zo uit hun tent om zelf het visje te komen vangen. Het vervolg van deze heel effectieve training zagen we weer twee weken later. Jonge futen die zelf kleine visjes vingen, maar nog wel op een door hun ouders aangewezen gunstige ondiepe plek waar vooral veel kleine visjes rondzwommen.

Zoogdieren: 12 soorten

Een lastige groep, omdat de meeste zoogdieren vooral 's nachts actief zijn en je ze dus niet ziet.

De doodgereden dieren die je overdag aantreft, bewijzen dat ze er wel zijn. We vonden het niet esthetisch om deze 'road-pizza's' op te nemen in onze waarnemingen. 'Side-kicks', de term die bedachten voor verkeersslachtoffers die we aan de kant van de weg vonden en die nog 95% of meer intact waren, namen we wel op. Dat leverde onder meer een huisspitsmuis op langs de Wilhelminadreef.

Omdat we toch van alle groepen vertegenwoordigers wilden opnemen, hebben we besloten om voor deze groep vallen in te zetten. Tussen idee en het zetten van de eerste val waren nog wel wat hobbels te nemen. Alleen de huismuis is in Nederland vogelvrij; mag dus door iedereen worden gevangen. Voor alle andere soorten is een ontheffing nodig van de Flora- en Faunawet. De Zoogdierenvereniging, die door de minister gemachtigd is deze ontheffingen te verlenen, heeft ons eerst stevig aan de tand gevoeld wat betreft onze deskundigheid en bedoelingen. Die deskundigheid bestond in ons geval vooral uit goed ingelezen zijn over hoe je het verantwoord moet doen, maar we hadden geen enkele ervaring. Het ingeleverde plan, samen met korte cv's, wist echter te overtuigen en we kregen een vergunning. Daarna moesten we nog toestemming krijgen van de gebiedsbeheerders, zowel Staatsbosbeheer als Gelders Landschap en Kastelen. Ook deze papieren kwamen af en kort daarna vingen we onze eerste rosse woelmuis. Aan hun kleur zijn ze gemakkelijk te herkennen. Grappige, nieuwsgierige diertjes die zich gemakkelijk laten vangen en snel aan hun goed met zaagsel en voedsel gevulde kooi wennen. We moesten ze soms na het openen van de vallen gewoon weggagen. Ook veld- en bosmuizen vingen we. Bosmuizen zien er niet alleen schattig uit met hun grote oren en ogen, maar het zijn ook zulke atletische renners en springers dat ze soms aan onze camera ontsnapt. Vanaf deze zomer gaan we met levende meelwormen als aas aan de slag. Dat moet verschillende soorten spitsmuizen opleveren.

Huisspitsmuis, Dreven

Jurgen ging zich lopende het jaar 2014 steeds meer specialiseren in zoogdieren. Hij was leading in het vallen zetten en schafte ook vier wildcamera's aan. Deze leverden inmiddels foto's en filmpjes van bever en boommarter op, beide in de Bosscherwaarden bij Wijk bij Duurstede (voormalige steenfabriek). Van Reintje helaas nog geen foto-bewijs. Wel vonden we diverse vossendrollen, herkenbaar aan het mooi gedraaide puntje en na 'opening' de zeer penetrante stank.

Reptielen en amfibieën: 6

Het NVWC werkgebied blinkt niet uit in deze soortgroep. We hebben ons dan ook beperkt tot de kikkers en padden waarover we bijna struikelden. Misschien is het leuk om te vermelden dat de poelkikker, een zeldzame soort in Nederland, in de Regulieren en Vretstrooi heel algemeen is. Om hem te determineren, moet je wel zijn graafknobbel duidelijk (laten) zien (zie foto poelkikkerpoot).

Icarusblauwtje en bruin blauwtje (rechts), Beesde lage veld

Dagvlinders: 23

Je ziet veel vogelaars vlinders al meenemen als 'bijvangst'. Vlinders zijn ook gemakkelijk op te pakken. In aantal zijn ze beperkt (zo'n 25 soorten in ons werkgebied) en ze laten zich redelijk goed bekijken en daardoor ook herkennen. Twee kleine uitdagingen stonden mij als beginnende vlinderaar maar te wachten: de witjes en de blauwtjes. Maar ook deze puzzels zijn bij nader (in)zien redelijk snel opgelost: het grote koolwitje onderscheidt zich echt in grootte en de grotere zwarte vleugelvlek, en de duidelijke beadering van het geaderde witje zijn op genomen foto's heel gemakkelijk te herkennen. Ook de blauwtjes onthullen hun ware gedaante vrij snel. De vroege, kleine wit/blauw knipperende boomblauwtjes onderscheiden zich van het icarusblauwtje dat iets later vooral over de grond gaat vliegen met rolklaver als favoriet. Het vrouwtje van een icarusblauwtje heb ik in het begin nog wel een keer verwisseld met een bruin blauwtje. Maar het bruin blauwtje heeft een complete rij oranje vlekjes op onder- en bovenvleugel.

Wat geweldig dat we een 'eigen' vlinderboekje hebben voor ons werkgebied (Vlindersen tussen Lek en Linge, NVWC 1998 – nog steeds verkrijgbaar!). Ik heb er veel van geleerd en van geprofiteerd voor mijn vlinderwaarnemingen. Tegelijk ontdek je zelfs als beginnende vlinderaar al dat de ontwikkelingen snel gaan. Het inmiddels zeer algemene bonte zandoogje en het niet meer schaarse bruine blauwtje ontbraken nog in deze uitgave van 1998. Helaas zijn er ook soorten verdwenen als het hooibeestje

(ik heb er echt heel goed naar gezocht in kansrijke gebieden) en zijn koevinkjes en landkaartjes zeker schaarser geworden. De argusvlinder is bij ons nog net aanwezig aan de oostgrens van zijn verspreidingsgebied. De gehakkelde aurelia is weer een soort die zeker is toegenomen ten opzichte van tien jaar geleden, net zoals de oranje luzernevlinder de laatste jaren een heel gewone zomergast is. Als je uiteindelijk een lijstje van 23 dagvlinders in een jaar wilt hebben, moet je moeite doen, is mijn ervaring. Het groot dikkopje en zwartsprietdikkopje, koevinkje, landkaartje moet je echt zoeken in de paar kleine gebiedjes waarin ze nog voorkomen. Oranje luzernevlinders komen de laatste jaren (vooral in 2013) vrij talrijk voor, maar mijn gele luzernevlinder in de Steenwaard op tien meter van de Lek is een gelukstreffer.

Wie het strenge lijnenlandschap van de Vretstrooi trotseert, kan daar zomaar midden in de maand mei 25 oranjetipjes zien fladderen (in 2014 de grootste populatie die ik daar heb aangetroffen), groot dikkopjes zien zonnen en als bijna eerste in Nederland bruine zandoogjes aantreffen. Dit laatste levert een puzzel op. Op 23 mei 2014 fotografeerde ik in de Vretstrooi mijn eerste bruin zandoogje. Dat bleek in de fenologie van 2014 de eerste fotowaarneming voor Nederland te zijn. Heel vreemd omdat je voor deze soort juist zou mogen verwachten dat deze altijd in zuid- of oost Nederland het eerst wordt gezien. Tussen 12 juni en 26 juni kon je in de Vretstrooi door "wolken van bruin zandoogjes" lopen (ook in de Regulieren overigens), terwijl er in een straal van 50 km om Culemborg slechts handjesvol waarnemingen werden gemeld. Een combinatie van optimaal leefgebied voor deze soort en gunstige lokale weersomstandigheden moet wel een deel van de verklaring zijn.

Nachtvlinders: 121 soorten

We boffen maar... dat we als NVWC zo'n actieve insectenwerkgroep hebben met zoveel deskundigheid in huis. Niet alleen aan het vlinder- en libellenboekje, maar zeker ook aan de nachtvlinderavonden hebben we te danken dat we de 1001 soorten konden halen. Het was voor ons aanschuiven bij een onbekend fenomeen. Wat deden ze op zo'n avond en wat kreeg je er te zien? Een wereld ging voor ons open. Geen witte motten en grijze uilen, maar een vorm en kleurenpracht die door ons ongekend was. Zo soortenrijk dat ook ervaren nachtvlinderaars sommige exemplaren slechts met het boek in de hand konden determineren. Wij beperkten ons als beginner tot 'niet in de weg lopen' en foto's maken van wat naar het witte doek en de smeer was gelokt. Thuis zat je dan wel weer met determineerpuzzels. Zeker als het microotjes betrof moet je keuzes maken uit veel vaak zeer gelijkende soorten.

Ook buiten deze nachtelijke sessies wisten we tientallen nachtvlinders en micro's die overdag actief zijn te vinden. Favoriete plek daarvoor was de 'oven' in de Steenwaard. Dat is de naam die

Lieveling, Steenwaard

we hebben gegeven aan een strook links van de spoorbrug die aan de noordkant beschermd wordt door bosschages en vanuit het zuiden de gehele dag na 10 uur wordt beschenen. In dat strookje is de temperatuur dan ook altijd zeker 5 tot 10 graden warmer dan langs de Lek. Heel geliefd bij (nacht)vinders, libellen en andere kleiner grut als (zweef)vliegen, wantsen, bijtjes, (blad)wespen en kevertjes.

Bruinrode heidelibel, Tichelterrein Buren

Libellen: 24 soorten

Als je aan het vlieden bent in de buurt van water, ben je eigenlijk tegelijk aan het libellen. Herkenning van libellen is echter een stuk lastiger. Schreef ik eerder dat je de vinders wel met één seizoen onder de knie kunt hebben, voor libellen is dit althans voor mij niet het geval. Ik geef me er drie jaar voor, voordat ik een soort ook zonder foto in het veld direct herken. De blauwe juffertjes zijn vooral lastig. Ook dit jaar vergiste ik me al een keer met een pas uitgeslopen variabele, die een azuurjuffer bleek te zijn. Fotograferen heeft me erg geholpen bij het determineren. Na één jaarcyclus ben je er wel achter dat de vliegtijd en -plaats, de rustplek en het jaaggedrag belangrijke kenmerken zijn. Een blauw juffertje dat medio mei op een plompenblad rust, is gegarandeerd een grote roodoogjuffer, terwijl tegelijkertijd een vrij groot blauw juffertje met opvallend lichte poten in het riet of hoog gras langs de Linge zeer waarschijnlijk een blauwe breedscheenjuffer is. Bovendien geldt voor veel namen 'what you hear is what you get'. Voorbeelden zijn: vuurjuffer, smaragdlibel, vierlek, platbuik. De glassnijder heb ik overigens niet 'aan het werk' gezien.

Ook voor deze soortgroep hebben we veel gehad aan het boekje Libellen tussen Lek en Linge. De top tien lijkt nog steeds te kloppen met onze waarnemingen. Iets talrijker lijken nu te zijn bruine winterjuffer en smaragdlibel.

In de Zump ontdekten we op 5 april onze eerste libel van het jaar, een heel vroege vuurjuffer. Onze verwachtingen voor de Zump als rijk libellengebiedje waren daarom misschien te snel geconditioneerd. De verdere waarnemingen in de Zump vielen tegen. Ik heb het idee dat het gebied in de tijd tussen verschijnen van het libellenboekje en nu er niet op vooruit is gegaan. Het Tichelterrein bij Buren is voor libellen ons favoriete gebied. Aantrekkelijk voor alle heidelibellen, maar ook al vroeg in het jaar voor smaragdlibellen en vierlekken. Overigens zorgden die rode heidelibelletjes wel weer voor een deuk in het zelfvertrouwen dat je net had opgebouwd door de blauwe juffers meester te worden. Foto's bewezen hier alweer een hoognodige dienst om de verschillend gesnorde types uit elkaar te

houden. Vermeldenswaard is nog het paringswiel van de zwarte heidelibel dat ik daar op 17 juli zag, mogelijk indicatie dat deze soort zich daar ook gaat vestigen.

Vissen: 10

Als het aan Jurgen lag, hadden we hier heel wat soorten gescoord; hij is een fervent en ervaren visser.

Toch moesten we hier ook slechts streven naar enige representanten. Natuurlijk we waren bezig voor onze lol, maar onbewust hanteerden we toch professionele efficiency- en effectiviteitsregels. Wat leverde deze dag meer nieuwe soorten op: een dagje vissen of insecten zoeken?

Kleine modderkruiper, Lange Avontuur

Een dagje schepnetten in de Zump en langs het Lange Avontuur leverde zoals te verwachten naast veel stekelbaarsjes ook kleine modderkruipers op. Met echt hengelen wist Jurgen in de Eva-Lanxmeer een prachtige zeelt te vangen. Maar ook vanaf de kant lieten snoek, graskarper, brasem en rietvoorns zich wel verschalken.

Sprinkhanen en krekels: 7 soorten

Als je de 60 gepasseerd bent, vallen je hoge tonen langzaam weg. Rond de 5000 Hz en hoger wordt het steeds stiller, waardoor je de schrille zang van krekels en sprinkhanen nauwelijks meer hoort. Gelukkig lieten ze zich wel zien, en massaal, viel op. Niet één maar tientallen braamsprinkhanen tegelijk en prachtige, imposant grote sabelsprinkhanen. Lastig te determineren in één van de meerdere nimfstadia, waardoor we ook hier de hulp van het forum van Waarneming.nl moesten benutten.

Bramensprinkhaan, Steenwaard

Bijen, wespen en mieren: 35 soorten

Hier was ons beginniveau honingbij, aard- en steenhommel, gewone (limonade) wesp en zwarte wegmier. Leuk voor deze groep is dat veel soorten specifieke waardplanten hebben. Zo was het kleine bijtje dat eind juli rondvlog in de buurt

van boerenwormkruid gemakkelijk als wormkruidbijtje te determineren, en de naam van een bladwesp op een braamstruik laat zich raden. Bladwespen zijn een grote en ook ingewikkelde groep met zowel veel variatie, alsook zeer op elkaar gelijkende soorten. Veel waargenomen soorten hebben dan ook nog geen Nederlandse naam verworven. Dat ligt niet aan hun fraaie verschijning. Zie *Macrophya rufipes* en *Tenthredo omissa*. Natuurlijk konden we de giganten in deze groep, de Franse veldwesp en hoornaar, niet missen.

Hoornaar, Bosscherwaarden

Vliegen en muggen: 76

Van tevoren had ik ingeschat dat we wel 30 - 40 soorten muggen en vliegen zouden kunnen zien. Dat werd het dubbele aantal. Niet alleen de verscheidenheid maakte indruk, maar ook de massaliteit, de korte tijd dat soorten er waren en ook nog in heel specifieke biotopen

In het algemeen waren we er al achter dat we erg weinig van insecten wisten. Het duurde even voordat we (blad)wespen en vliegen niet meer verwarden. Ook wantsen en kevertjes haalden we nog wel eens door elkaar. De natuur maakt het je ook niet al te gemakkelijk met fopwespen, bijvliegen, hommelse reuzen, wespbijen en wat dacht u van hommelse bijvlieg!? Mimicry leidde voor ons soms tot mini-cry. Het onvermijdelijk boek *De nieuwe insectengids* (Michael Chinery) toont weliswaar veel uit het omvangrijke insectenrijk, maar schiet ook schromelijk te kort, zelfs voor ons als beginners. Anderhalve bladzijde zweefvliegen zijn nog niet voor een derde dekkend voor de kleine 40 zweefvliegen die wij hebben waargenomen. Ook hier heeft het forum en de uitstekende Zweefvliegengids die te downloaden is van Waarneming.nl ons gelukkig geholpen. Die zweefvliegen hebben de meeste indruk gemaakt in deze soortgroep. Als gemeenschappelijk kenmerk hebben ze een schijnbare achterrand in de vleugel, maar de variatie in grootte, rugtekening en beharing is groot. Soms lijkt het op een sprookjeswereld met elfjes en

Hommelreus, Zump

reuzen: melkelfje, stads-, witte en hommelse reuzen, dan weer een groep gehandicapten: groot langlijf, scheefvlekplatvoetje, blinde bij, weidevlekoog, ingesnoerde waterzweefvlieg en roestbruin kromlijf.

Kevers: 41 soorten

Van de kevers hebben we alleen die soorten waargenomen die in het oog vielen omdat ze heerlijk zaten te zonnen. Met sleep- en vangnetten hadden we zonder twijfel een veelvoud kunnen vangen.

Maar dan hadden we in de soorten verzeild geraakt die vaak heel klein zijn en slechts door microscopisch onderzoek te determineren. Voer voor specialisten (als Wim Rubers) dus en niet voor ons leken. Het voordeel is wel dat we juist de soorten kunnen melden die door iedereen in een wandelingetje kunnen worden betrap.

Het elzenhaantje en verschillende soorten lieveheersbeestjes zijn in ons werkgebied talrijk en overal te zien. Een exoot, die ooit is ingevoerd om bladluizen te bestrijden, het veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje, is misschien wel de meest geziene soort. Maar ook verschillende vuurkevers en soldaatjes toonden zich op sommige momenten massaal.

Hoewel de meeste boktorren, gemakkelijk herkenbaar aan hun lange antennen, een voorliefde hebben voor bosgebied, zijn een paar soorten hier ook veelvuldig aanwezig. De distelboktor en kleine wespboktor zijn in elke tuin te zien. De muskusboktor heeft een voorkeur voor wilgen en is in juli en augustus in de Regulieren te vinden op schermbloemigen. Tot leukste kever roepen we uit de penseelkever, die in juni en juli vooral op

Penseelkever, Assche Wetering

schermbloemigen en braam te vinden is.

Wantsen, cicaden, plantenluizen: 31 soorten

Wantsen hebben als gemeenschappelijk kenmerk dat ze stekende monddelen hebben, waardoor ze sap of bloed kunnen zuigen. Het is een grote orde met verschillende families die in vorm en grootte erg verschillen. Soms hebben ze veel weg van kevers zoals de dovenetelwants, soms lijken het net bladwespen. Als één van de herkenningpunten gebruikten wij het driehoekje (scutellum) dat onder het borstgedeelte aanwezig is, heel duidelijk te zien bij bijvoorbeeld de bessenwants. Voor ons was de meest algemene soort de zuringswants, bijna overal op zonnige plaatsen aanwezig.

De cicaden vormen een onderorde. De sporen van het schuimbeestje, ook wel koekoekschuim genoemd, zijn in bijna elke tuin te vinden. De bloedcicade valt door zijn rode kleur vanaf begin mei op in het groen.

Ook in het water zwemmen wantsen rond die iedereen wel kent: schaatsenrijders en bootsmantjes.

Over luizen spreken we meestal als bedreiging voor onze planten. Toch was ik best gecharmeerd van de dromedarisluizen (inderdaad één bultje) die zich op een plant in de tuin van Jurgen hadden gevestigd.

Poelschaatsenrijder, Tichelterrein

Overige insecten: 9 soorten

Misschien wel de bekendste vertegenwoordigers van deze groep zijn de schorpioenvliegen met hun schorpioenachtige achterlijf en snavelvormige kop. Je ziet ze overal op schaduwrijke plekken waar ze dood, dierlijk materiaal en fruit eten.

Ook andere 'vliegen' als gaasvliegen en kameelhalsvliegen zagen we. Gaasvliegen zijn prachtige transparante vliegen, die vooral ook 's nachts actief zijn en van luizen leven. Een kameelhalsvlieg zocht op een zonnige dag de schaduw op van de auto van Jurgien.

Zilvervisje, Gershwinhof, Culemborg In huis kunnen we soorten van een geheel eigen orde aantreffen:

zilver- of papiervisjes. Die zijn er bijna altijd wel, maar leven zeer verborgen. Soms kun je ze betrappen als je net het licht aandoet op een warm of vochtig plekje.

Geleedpotigen: 27 soorten

Tot deze groep behoren spinnen, pissebedden, duizend- en miljoenpoten en hooiwagens. Pissebedden en duizend- en miljoenpoten zijn gemakkelijk te vinden door op vochtige plekken een stuk hout om te draaien. Spinnen en hooiwagens troffen we meest op meer zonnige plekken aan.

Uitzondering waren o.a. de brugspinnen die we vonden in de bunker bij de Waai.

Geweldig hoe gevarieerd de webben en valkuilen van spinnen zijn waarmee ze allemaal op eigen wijze hun prooien bemachtigen. Gemeenschappelijk hebben ze wel dat ze bijna allemaal 'op de loer zitten', de situatie waarin wij hen konden betrappen. Mooie spinnetjes zijn erbij zoals marmerspin, wolfsspin en tijgerspin. Maar als je de meest algemene kruisspin eens goed bekijkt, is dit

Marmerspin, Regulieren

ook een plaatje.

Weekdieren en ongewervelden: 13 soorten

Slakken en mosselen behoren tot deze groep. We hebben niet specifiek naar deze soorten gezocht. Je komt ze tegen als bijvangst en vindt ze ook altijd op een stuk hout dat je omdraait. Overal waar smakelijk groen is, zijn slakken te vinden. In elke tuin worden ze met harde of ecologisch zachte hand bestreden. Het gaat dan meestal om gewone tuinslakken.

Soms kun je nauwelijks vermijden gewone wegslakken dood te rijden. Je ziet hun slijmsporen op sommige dagen overal over de weg. Maar ook op smeer (voor nachtvlinders bedoeld) kwamen grote aardslakken af.

Langs de Lek vonden we een exoot binnen deze groep: de Aziatische korfmossel. Deze mossel is afkomstig uit Zuidoost Rusland en is hier voor het eerst in 1988 waargenomen. Nu is hij algemeen langs alle rivieren. Bij lage waterstanden is het geliefd voedsel voor scholeksters.

Minder blij waren we dat we ook vrij veel zwanenmossels op de bagger van geschoonde sloten vonden. Deze rode soort is een indicatie voor gezond water. Sterfte onder zwanenmossels is een 'early warning' voor verontreiniging. Het bittervoortje is voor zijn voortplanting afhankelijk van de zwanenmossel en de jonge mosseltjes verspreiden zich weer via de vinnen van het visje, dat ook weer kenmerkend is voor een gezonde sloot. Het uitbaggeren met ecologische korven kan veel leven sparen, evenals het met de hand geven van een tweede leven door ze terug te zetten in het

Grote aardslak, Regulieren

water. Wist u trouwens dat het bittervoortje ook echt bitter smaakt en daarom door potentiële predators wordt gemeden?

Planten: 327 soorten

Vooraf hadden we op basis van alle waargenomen soorten in het werkgebied van de NWWC per soortgroep een target berekend, wilden we 1001 soorten kunnen halen.

Voor planten betekende dit dat we meer dan 300 soorten moesten vinden en we waren beiden echt absolute 0,0 botanici. In het kader van mijn lerarenopleiding heb ik ooit nog eens de dikke Geïllustreerde Flora van Nederland van Heijmans en Thijssen moeten aanschaffen (en dan ook nog geen tweedehandsje van De Slegte, maar de actuele 21ste druk!). Het bleek één van de boeken te zijn die je maar twee keer gebruikte, slechts om je het principe van determineren aan te leren. Veel plantenkennis heeft me dit niet opgeleverd. Maar met een stuk of vijf liefst in kleur geïllustreerde flora's, veel hulp en nog meer correcties door de

admits van Waarneming.nl, hebben we dit aantal van 300 uiteindelijk ruim gehaald. En het ertegenop zien maakte ook vaak genoeg plaats voor genieten van wat er allemaal gedurende het jaar uit de grond kwam. De winter van 2013/14 was heel zacht, waardoor we op 31 januari al 38 bloeiende planten konden noteren. De eerste frustraties kwamen toen de natuur echt los ging vanaf april, mei. De valkuilen en spinnenwebben die de gele composieten en witte schermbloemigen voor ons hadden uitgezet waren zeer succesvol. We trapt erin en/of kwamen er niet uit.

Aan (cyper)grassen, russen, biezen, zeggen moet je eigenlijk helemaal niet beginnen, maar waarover we bleven struikelen, moesten we wel. Eén van de meest algemene vroegbloeiende grassen is grote vossestaart. Je ziet de aarpluimen al vanaf half maart langs de bermen. In de haast en onervarenheid verwisselde ik deze met Timotheegras, een soort die pas vanaf juni bloeit met een soortgelijke aar. De veldgids Nederlandse Flora (Henk Eggelte) bevat niet alleen uitstekende pentekeningen met heel duidelijk de verschillen tussen gelijkende soorten, maar ook 'echte veldkennis'. Zo is bij grote vossestaart te lezen: 'Vos laat los' en bij Timotheegras 'Timothee geeft niet mee'. Probeer het zelf maar

Herts-munt, Vretstrooi

eens. De aartjes van de grote vossestaart laten zich gemakkelijk afstropen, terwijl dit je niet lukt bij Timotheegras.

Onze uiterwaarden bieden specifieke soorten die elders zeldzaam zijn of niet voorkomen. Berm- en beemdooievaarsbek, kruisbladwalstro, wilde marjolein, herts-munt, zomerfijnstraal, gele kamille en heelblaadjes zijn daarvan voorbeelden. Op een klein vrij zandig stukje langs de Lek in de Redichemse waard groeien nog slangenkruid en rapunzelklokjes.

Tot mooiste berm hebben we uitgeroepen: de berm nabij de ingang Bosscherwaarden. Daar bloeien eind juli nog honderden grasklokjes, een soort die landelijk achteruit gaat en beschermd wordt.

And last but not least natuurlijk het kroonjuweel: de Tichelgaten bij Buren. Met zeven orchideeënsoorten en parnassia uniek. Een wandeling eind mei doet je zelfs op de paden struikelen over grote keverorchissen en rietorchissen. Een maandje later hebben die plaatsgemaakt voor een overweldigende zee van moeraswespenorchissen en voor wie ze weet te staan enkele tientallen bijenorchissen. Dat hier ook parnassia bloeit, doet je denken dat je door een binnenduin loopt bij de Kennemerduinen. Zorgvuldig beheer (één keer per jaar laat maaien en het maaisel direct afvoeren) heeft er veel aan bijgedragen dat dit gebied zich zo heeft ontwikkeld.

Mossen en korstmossen: 43 soorten

In een 1001-soortenjaar heb je soms ook wel een rustige tijd. De maanden januari en februari moet de natuur nog op gang komen. Naast de wintergasten op de Lek is er nog niet veel te doen. In ons ongeduld om toch 'iets' te gaan waarnemen hebben we onze soortgroepen eens goed onder de loep genomen. Op basis van waarnemingen van anderen op Waarneming.nl kwamen we

Groot takmos, Dreven Culemborg

erachter dat de het eerste kwartaal van het jaar nu precies de toptijd is voor mossen en korstmossen.

Een volledig onbekend terrein voor ons. We leerden al gauw dat deze symbiosen van algen en een schimmel zowel eigen vormsoorten hebben als voorkeurssubstraten. Substraten kunnen werkelijk elke denkbare ondergrond zijn, van boomschors tot een stuk basaltsteen langs de Lek of een stalen brievenbus. Je kunt ze dan ook overal vinden. Het determineren leek ons op het eerste gezicht onbegonnen werk. Maar als je een uitstekende Fotogids Korstmossen in de hand neemt, valt het eigenlijk wel mee. Dan helpt het je enorm te zien dat er duidelijke vormgroepen zijn van korstvormige, schub- en bladvormige en zelfs tak- of struikvormige soorten. Het was een oppepper voor ons dat we van deze soortgroep meer dan 40 soorten vonden. Overal schreef ik al, maar wel hadden we 'hofleveranciers': de vier Dreven in Culemborg en de stadsmuur van Buren. Als voorbeelden noemen we van de Dreven oranje dooiermos en groot takmos, de laatste een zeldzame, rode soort. De stadsmuur van Buren zou als reservaat kunnen worden uitgeroepen voor korstmossen. Deze oude stadswal herbergt niet alleen veel soorten, maar ook een soort die uniek is voor Nederland, de muurdaalder.

In de jacht naar korstmossen hebben we de gewone mossen minder intensief opgepakt. We vonden ze ook lastiger om te determineren. De grote schakering aan vormen laten de volgende soorten zien:

zodeknikmos dat we vonden in de Redichemse waard, een

Zodeknikmos, Redichemse waard

in van vlinders, libellen, zweefvliegen, ect, etc. Je ervaart dat je helemaal geen referentiekader, geen netwerkje in je grijze schors hebt, maar dat je dat stapje voor stapje moet opbouwen. Voor elke groep voltrekt zich een zelfde soort differentiatieproces waarbij je vanuit enkele bekende soorten langzaam uitbreidt. Voor soorten als vlinders gebeurt dat al in één seizoen, libellen houden je zeker twee of drie seizoenen scherp, maar voor paddenstoelen, waarvan er nog maar 378 soorten zijn gemeld binnen ons werkgebied, ligt nog een wereld van jaren en jaren braak. Honderden onontdekte soorten staan nog te wachten om hun plaatsje op de verspreidingskaart in te nemen.

Een enkele keer was er ook stress omdat je een achterstand had in de verwerking van al dat moois wat je had vastgelegd, waarbij je de keuze moest maken tussen 'naar buiten' en of 'achter de computer'.

Ik ben onder de indruk van de soortenrijkdom, de variatie binnen soortgroepen die ik als beginner in één jaar heb kunnen zien. Toegegeven: een snelle calculatie van de tijd die ik in het veld ben geweest en achter de computer heb gezeten levert meer dan 1 fte. op (toen ik nog werkte was dit 1659 uur in een jaar). Dat is natuurlijk iets meer dan de mooi-weer-weekend-wandelaar. Tegelijkertijd heb ik door dit te doen ook een beeld van wat ik heb gemist. Want natuurlijk kun je als je 'alles' wilt zien, niets echt goed doen, ben je snel en oppervlakkig in je waarnemingen. Het was een beetje hap-snap, quick-and-dirty en je gaat verdieping, samenhang, rust en reflectie missen. Om weer in balans te komen, moet je keuzes maken, moet je je specialiseren, speciale apparatuur (microscopen of wildcamera's) en literatuur aanschaffen, actief lid wordt van verenigingen en daarmee op excursie gaan. Daarom heb ik besloten om me vanaf 2015 meer te specialiseren in paddenstoelen en insecten. Een beetje als een zomer- en wintersport, zoals ik vroeger mijn basketbal met honkbal combineerde. Dat biedt me zeker nog jarenlang uitdagingen, ontdekkingen en plezier. Voor Jurgen geldt dat zoogdieren zijn bijzondere interesse hebben verworven.

Het samen op pad gaan heeft heel veel opgeleverd. 'Twee zien meer dan één' is meer dan zomaar een gezegde. Ook het dubbel checken van determinaties of juist de onzekerheden of discussies daarover waren voor ons allebei leerzaam. Maar het leukste was toch steeds het samen direct kunnen vieren van een leuke waarneming in het veld.

Zonder de admins en 'gevorderde' forumbezoekers van Waarneming.nl, die ons soortnamen hebben onthuld, foute determinaties hebben gecorrigeerd of ons duwtjes in de goede richting hebben gegeven om er zelf uit te komen, hadden wij nooit de 1001+++ soorten kunnen behalen. We danken hen heel hartelijk voor hun tijd en gulheid om hun kennis te delen.

Als ik weer eens op pad ging, voltrok zich een vast ritueel. Bekijken van buienradar, pakken van rugtas met proviand en waterflesje, los geld voor de veerpont in de zak van mijn jas, controle van reserveaccu en sd-kaartje voor mijn camera. Ik checkte hardop, zodat Margreet mee kon luisteren of alles klopte. Als ik klaar was, viel zij altijd in met: 'Heb je je telefoon bij je?' Ik liet hem dan meestal als bewijsstuk zien.

Bij het weggaan zei ik altijd: 'Ik ga een mooie voor je vangen!', wetend dat mijn mooiste waarneming in mijn leven mij weer te wachten stond als ik zou thuiskomen. Ik weet zeker dat Jurgen dit ook van Alie zal zeggen. Daarom kunnen we het samen doen: 'Margreet en Alie, bedankt voor al jullie ondersteuning en

meeleven.'

Ten slotte

Wij hebben geweldig genoten van ons 1001 soortenjaar tussen Lek en Linge. Onze ogen zijn geopend voor heel veel wat we daarvoor niet zagen. En dat er zelfs door een beginnersbril heel veel te zien is, bewijzen onze 1000+++ soorten. We hopen dat onze belevenissen u inspireren om ook eens een wandelingetje te maken in één van de vele mooie gebiedjes tussen Lek en Linge. Misschien wordt u ook 'gepakt' door die bijzondere plant, vogel, vlinder, libel of paddenstoel en krijgt u zin om wat meer te ontdekken van de betreffende soortgroep. In de NVWC zijn actieve werkgroepen, maar ook individuele leden die u zeker verder kunnen helpen.

Als ervaringsdeskundige beginners kunnen we u daarbij heel veel verwondering, ontdekkingen en genot toewensen. We zien uw waarnemingen graag tegemoet op Waarneming.nl of als bericht

Rapunzelklokje, Redichemse waard